

Keuze uit de aanwinsten

Afb. 1. Twee kandelabers van zilver.

a: H. 53,7 cm, B. 37,5 cm, D. 30,5 cm, Diam. voet 22,5 cm.
 B: H. 53,5 cm, B. 34,5 cm, D. 28,5 cm, Diam. voet 22,5 cm.
 a: Gew. 5820 gr., b: Gew. 5840 gr.

UTRECHT, UTRECHTSE FABRIEK
 VAN ZILVERWERKEN
 C.J. BEGEER, 1888 en 1890,
 naar ontwerp van M.J. LENS
 (1829-1897).

Merken: a: Minervakop, leeuw
 I, jrl. D = 1888, zwaardje; b:
 jrl. F = 1890, zwaardje.

Opm.: In 1888 werd Anthonie
 Begeer (1856-1910) door

Koning Willem III aangezocht
 om een groot 'surtout de
 table' te leveren, bestemd voor
 de 6-jarige dochter van de
 vorst, de latere Koningin Wil-
 helmina. Dit indrukwekkende
 servies, dat ongetwijfeld de
 belangrijkste opdracht op dit
 gebied van Begeer genoemd
 mag worden, kostte 100.000

gulden. Het bestaat uit 81 delen: naast twee modellen kandellabers zijn er een grote vaas, bonbonnières, compo-tiers, bloem- en vruchtenschalen (cat. tent. *Mensen en zilver*, Rotterdam (Museum Boymans-Van Beuningen) en Amersfoort (De Zonnehof) 1975-'76, nr. 70). De twee door het Rijksmuseum verworven kandellabers sluiten geheel bij het surtout aan; om nog onduidelijke redenen bleven ze bij de maker.

De aan de zilverfabriek verbonden tekenaar M.J. Lens (1829-1897) ontwierp de verschillende onderdelen van het surtout, waarbij tekeningen van de grote Franse ontwerper Juste-Aurèle Meissonnier (1695-1750) hem tot voorbeeld dienden. Zo zijn de twee kandellabers voor een belangrijk deel ontleend aan een ontwerp van Meissonnier voor een drie-armige kandellaber, dat in 1734-'35 werd uitgevoerd en geleverd aan de hertog van Kingston. Dit uitzonderlijk vroege en zuivere voorbeeld van de Lodewijk xv-stijl in zilver werd slechts ten dele door Lens nagevolgd. De typische, spiralende stam met opengebarsten nodus nam hij over, maar de armen in de vorm van langgerekte, krullende bladeren bedacht hij zelf. In hun stilering wijzen ze al vooruit naar de Art Nouveau. In dit verband is het opmerkelijk dat de jonge beeldhouwers J. Mendez da Costa en L. Zijl, die toen net de Rijkschool voor Kunstnijverheid hadden verlaten, de wasmodellen voor het surtout vervaardigden.

Bij de kandellabers verwierf het museum een map met 12 etsen door M.J. Lens van het surtout (inv. nr. RP-P-224-237). *Herk.*: Familie Begeer; Particuliere verzameling. Aankoop 1993 (inv. nr. BK-1993-34).

Afb. 2. Bordje van faïence, in blauw beschilderd met een rand van bloemmotiefjes en een onbekend familiewapen. Diam. 19,5 cm.

DELFT, gedateerd 1652. *Opm.*: Het belangrijkste deel van de produktie uit de eerste ontwikkelingsfase van de Delftse en Haarlemse faïence (ca. 1625-'47) heeft bestaan uit relatief kleine, eenvoudig beschilderde borden. Sinds omstreeks 1640 kwamen achtkantige exemplaren voor. Na de door de in China woedende burgeroorlog veroorzaakte, abrupte afloop van de import van het Chinese porselein in Nederland, de achtergrond van de opbloei van de faïence-industrie in Delft, bleven enige bedrijven deze bordjes door-maken. Gedateerde exemplaren, zeker die met een familie-wapen, zijn ongetwijfeld op bestelling gemaakt. Een identiek exemplaar bevindt zich in

Museum Boymans-van Beuningen te Rotterdam (inv. nr. A 7207).

Litt.: J.D. van Dam, 'Geleyersgoet en Hollants Porcelayn', *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de Ceramiek* 108 (1982), p. 59, afb. 68.

Herk.: Geschenk van prof. Th.H. Lunsingh Scheurleer te Leiden, 1993 (inv. nr. BK-1993-28).

Afb. 3. Pot met deksel van faïence, veelkleurig beschilderd met een versiering in Kakiemon-stijl.

H. 23 cm.

DELFT, ca. 1695-1705, plateelbakkerij DE GRIEKSCHE A onder ADRIAEN KOCKS.

Merken: Monogram AK voor Adriaen Kocks en n:8 in blauw in de glazuur.

Opn.: Japans porselein met een Kakiemon-decoratie moet al in de jaren '70 van de zeventiende eeuw in Nederland zijn geïmporteerd. Hoogstwaarschijnlijk heeft dit type decoratie de familie Hoppesteijn kort na 1680 geïnspireerd tot het experimenteren met kleuren in de *petit feu*-techniek. De ontwikkeling in de jaren '90 van een kleur rood die tegen de baktemperatuur van ca. 1000 graden was bestand, bood de Delftse faïence-industrie nieuwe mogelijkheden. Deze pot is één van de zeldzame vrijwel letterlijke navolgingen in de *grand feu*-techniek van een Japans voorbeeld in Kakiemon-stijl. Kort na 1700, onder het bewind van Pieter Adriaensz Kocks of diens weduwe, heeft de plateelbakkerij De Grieksche A een vervangend deksel vervaardigd bij een Japanse pot met een zelfde decoratie, die zich thans in de Porzellansammlung in Dresden bevindt (inv. nr. PO 948). *Herk.:* Veil. Christie, Amsterdam, 12-5-1993, nr. 398; Kunsth. S. Stodel, Amsterdam. Aankoop 1993 (inv. nr. BK-1993-4).

Afb. 4. Slabak van faïence, in blauw beschilderd met een ornamentale rand en een Chinees paar in een prieel.

H. 7,8 cm, B. 30,4 cm, D. 25,8 cm.

ARNHEM, ca. 1760-'70, faïencefabriek van JOHAN VAN KERCKHOFF.

Merken: Haan in blauw in de glazuur.

Opn.: Na een aanvangsperiode waarin men in Delftse stijl werkte, ontwikkelde de Arnhemse faïencefabriek in de jaren '60 van de 18de eeuw een

eigen idioom dat een veel Europeser en moderner aanzicht had dan de produkten van de traditioneel werkende Delftse collegae. Men schilderde bijvoorbeeld, zoals dat elders in Europa ook gebruikelijk was, naar prenten van Georg Philipp Rugendas (1666-1742) en Johann Elias Nilson (1721-1788). Slabakken moeten een veel gevraagd produkt zijn geweest. Er is een aanzienlijk aantal bewaard gebleven, waarvan één van een wat afwijkend model in het

Rijksmuseum (inv. nr. BK-NM-11344).

Herk.: Geschenk van de heer en mevrouw Dibbits-Noordhoek Hegt te Amsterdam, 1993 (inv. nr. BK-1993-29).

Afb. 5. Bord van pâte tendre-porselein, veelkleurig beschilderd met bloemguirlandes en een vrouw in een landschap. Diam. 24,7 cm. DOORNIK, beschilderd in DEN HAAG, ca. 1780.
Merken: Ooievaar in blauw op de glazuur.
Opm.: De borden behorend tot de serviezen gedecoreerd in de Haagse 'porselein'-fabriek van de familie Lyncker zijn over het algemeen afkomstig uit Doornik. Bepaalde andere serviesonderdelen werden door

de Lynckers uit Duitsland betrokken, in de eerste plaats uit Ansbach. Ook het servies waaruit dit bord afkomstig is bevat enige Duits porseleinen voorwerpen, waaronder vier cloches. Een decoratie in bietenrood, een kleur die Johannes de Mol in Loosdrecht veelvuldig gebruikte, komt in Den Haag slechts zelden voor. Een beschildering met personen in een streekdracht was tot op heden onbekend.

Herk.: Geschenk van mevrouw M. Lemaire te Brussel, 1993 (inv. nr. BK-1993-33).

Afb. 6. Wandbord van Engels hard gebakken aardewerk in vierkante, zwart gebeitst greenhouten lijst. Het bord is veelkleurig onder de glazuur beschilderd met een odalisque binnen een rand in Iznik-stijl. Diam. bord 32,8 cm. Lijst: 41 x 41 cm. PARIJS, 1867 of kort daarvoor,

door THÉODORE DECK, de beschildering door FRANÇOIS EHRMANN
 Merken: Blindstempel: TH. Deck (TH in monogram) en in de beschildering: FE in monogram. Tentoonstellings-etiket: N° 125 de l'exposition Universelle de 1867 (*Peinture d'Ehrmann*).

Opm.: Reeds op de Wereldtentoonstelling van 1862 te Londen toonde Deck aardewerk versierd in Iznik-stijl. In 1858 was hij begonnen met zijn pogingen het Turkse produkt te imiteren. Zijn werk in deze richting vormde de grondslag van zijn ontwikkeling tot de voornaamste en

meest vernieuwende ceramiek-kunstenaar van Frankrijk in de periode na 1860. De schilder François Emile Ehrmann (1833–1910) is bij Deck voornamelijk als ontwerper werkzaam geweest, veelal voor voorstellingen op groot formaat. Het monogram op het bord en de tekst op het tentoonstellingsetiket duiden er echter op, dat de oriëntaliserende voorstelling van een odalisque daadwerkelijk door hem geschilderd is. De combinatie van een dergelijke scène met een Iznik-rand is betrekkelijk ongewoon.

De vierkante, zwart gebeitst houten lijst is van een type waarin Deck geregeld bordes op tentoonstellingen exposeerde.

Tent.: Wereldtentoonstelling Parijs, 1867.

Herk.: Verz. Lennox Money; Veil. Sotheby, Londen 4-6-1993, nr. 222. Aankoop 1993 (inv. nr. BK-1993-32).

Afb. 7. Shawl met bloemguirlandes van Chantillykant (detail).

H. 184 cm, B. 206 cm.

BELGIE (Geraardsbergen) of FRANKRIJK (Bayeux), 3de kwart 19de eeuw.

Opm.: Chantillykant is een kloskant vervaardigd van zwart zijden draad. Dit type kant kreeg grote populariteit doordat keizerin Eugénie van Frankrijk Chantilly shawls droeg. De shawl zou in Spanje gedragen zijn.

Herk.: Geschenk van mevrouw E. Rademakers-Font ter nagedachtenis aan wijlen haar echtgenoot, G. Rademakers, 1993 (inv. nr. BK-1993-36).

Afb. 8. Interieurstof. Gesneden en ongesneden fluweel in verschillende tinten rood op een crèmekleurig satijnen grondweefsel. Ornament van grotesken.

H. 115 cm, B. 69 cm.

FRANKRIJK, LYON, ca. 1870.

Opn.: Het ornament gaat terug op ornamentprenten van Jacques Androuet du Cerceau de oude (ca. 1510–na 1584) en Jean Berain I (1637–1711). Er is echter geen sprake van imitatie maar van een historiserende interpretatie. Voor het Hôtel de Païva in Parijs werd in 1873 een in kleurstelling en ornament zeer verwant fluweel geweven door de firma Tassinari et Chatel. Een andere beroemde Lyonese zijdeverrij, de firma Mathevon et Bouvard, vervaardigde soortgelijke weefsels, bestemd voor wandbespanning.

Litt.: R. Cox, *Les soieries d'art depuis les origines jusqu'à nos jours*, Parijs 1914, afb. 98 II; D. Devoti, *L'arte del tessuto in Europa*, Milaan 1974, nr. 214; Cat. tent. *Samte, velvets, velours*, Krefeld (Textilmuseum) 1979, nr. 37; Cat. tent. *L'Art de Vivre, Decorative Arts and Design in France 1789–1889*, New York (Cooper-Hewitt Museum) 1989, nr. 180, p. 119.

Herk.: Kunsth. Spink, Londen (cat. *Costume & Textiles at Spink* (1990), nr. 88); Kunsth. Francesca Galloway, Londen. Aankoop 1993 (inv. nr. BK-1993-39).

Afb. 9. Borduurwerk van zijde in verschillende tinten groen, oranje en bruin op een groen linnen ondergrond. Symmetrisch opgebouwd ornament van bloemen en bladeren.

H. 48 cm, B. 38,5 cm.

ENGELAND, waarschijnlijk LEEK EMBROIDERY SOCIETY, ca. 1890, naar ontwerp van WILLIAM MORRIS (1834-1896) of omgeving.

Opm.: Borduurwerk nam vanaf het begin van Morris' loopbaan een belangrijke plaats in zijn werk in. Ook na 1885, toen hij ophield met het ontwerpen van borduurpatronen, werden nog borduurwerken naar oudere ontwerpen van hem uitgevoerd. Naast eigenhandige borduursels is veel werk afkomstig uit zijn ateliers die geleid werden door zijn vrouw en zijn dochter May. Bovendien werden zijn ontwerpen in andere professionele werkplaatsen uitgevoerd, zoals de Royal School of Art Needlework, gesticht in 1872, en de Leek Embroidery Society die in omstreeks 1879 werd opgericht door Elizabeth Wardle, echtgenote van Morris' zijdeleverancier, verver en drukker, Thomas Wardle.

Naast Morris komen enkele andere ontwerpers uit zijn directe omgeving in aanmerking voor het ontwerp van het borduurwerk, met name John Henry Dearle (1860-1932), sinds 1878 in dienst bij Morris en vanaf 1890 hoofdontwerper bij Morris en Co. De ontwerpen van Dearle worden vaak ten onrechte aan zijn meer illustere werkgever toegeschreven.

Herk.: Veil. Sotheby, Londen 22-4-1994, nr. 214. Aankoop 1994 (inv. nr. BK-1994-28).

Afb. 10. Interieurstof, lichtbruin geschoren trijp op een geel grondweefsel. Motief 'Zeenymph' of 'Zeemeermin'. H. 83 cm, B. 67 cm.

EINDHOVEN, N.V. EINDHOVENSCHE TRIJPFABRIEKEN SCHELLEN EN MARTO naar ontwerp van C.A. LION CACHET (1864-1945), ontwerp 1918. *Opm.*: 'Zeenymph' is in verschillende trijptechnieken en kleurstellingen uitgevoerd, waaronder purper, donkerblauw en helblauw op een koperkleurig grondweefsel (verz. Rijksmuseum, inv. nrs. BK-1971-194, 195 en 206; BK-1984-192). Een gedrukt patroon van de stof is aanwezig in het Rijksprentenkabinet, inv. nr. RP-P-1969-301.

De trijp werd toegepast in de interieurs van verschillende schepen van de Stoomvaartmaatschappij Nederland, die voer op het voormalig Nederlands Indië. Voor de eerste maal werd de stof toegepast in de muziekzaal van de Johan de Witt. De zeenimfen lijken in hun houding op wajangpoppen geïnspireerd.

Litt.: *Bulletin van het Rijksmuseum* 20 (1972), pp. 55 en 66, afb. 102 (met eerdere litt.); *Cat. tent. C.A. Lion Cachet 1864-1945*, Assen (Drents Museum) en Rotterdam (Museum Boymans-van Beuningen) 1994, p. 202.

Herk.: Geschenk H.M.J. van Emmerik te Utrecht, 1993 (inv. nr. BK-1993-37).

Summaries

THE PORTRAIT OF DON LUIS DA CUNHA BY JAN BAPTIST XAVERY

BY F. T. SCHOLTEN

The Rijksmuseum has recently acquired a hitherto virtually unknown white marble portrait bust by the 18th-century Hague sculptor Jan Baptist Xavery (1697–1742), which can be counted among his masterpieces (Fig. 1, Note 1). It shows the Portuguese ambassador, Don Luis da Cunha (1662–1749), in cuirasse, mantle and full-bottomed wig and wearing the Portuguese Order of Christ (Note 2). The transition between bust and pedestal is masked all round by the mantle (Figs. 2–4), so that the piece is virtually free-standing. It is signed and dated 1737 (Fig. 5). Although Da Cunha is shown at the age of 75, the bust has a notable vitality by comparison with a portrait painted in Paris in 1745 (Fig. 6, Note 5). This flattering effect is achieved by a certain stylization, especially in the folds and wrinkles of the face, on which all the attention falls, thanks to Xavery's habitual restraint in the rendering of textures.

The bust is of a standard model which he only abandoned in his last works. He will have derived this sober portrait style in the first instance from his Antwerp teacher, Michiel van der Voort (1667–1737, Note 6), but it had been current throughout North-west Europe since the second half of the 17th century under the influence of the Parisian sculptors at the court of Louis XIV. Although Xavery had no direct link with Paris, he seems to have been influenced by Antoine Coysevox and Guillaume Coustou in particular (Note 7), albeit his work is more monumental and restrained than theirs. He demonstrated his powers for the first time in 1728 in the now mutilated bust of Johan van Welderen (Fig. 7), which already shows the motif of the knotted cravat as a sort of *repoussoir*, such as can also be seen in the Da Cunha bust. An early Dutch work with a composition obviously related to that of the Da Cunha, is the bust of the Portuguese-Jewish banker Don Antonio Lopes Suasso (1614–85) of The Hague, which is attributed to Rombout Verhulst (Fig. 8) and which Da Cunha may have

known. In two later busts (Figs. 9, 10) Xavery opted for greater emphasis on the draped mantle, perhaps under the influence of Gabriel Gruppello's bronze bust of 1698 of Carl I of Hesse-Cassel (Note 9), which he could have seen during a visit to Cassel around 1737.

By the time Xavery portrayed him Da Cunha had a long diplomatic career behind him. It had begun with his appointment as Portuguese legate to London in 1697 and reached a peak in 1712–14, when he made his first visit to the Netherlands as one of the negotiators of the Treaty of Utrecht that ended the War of the Spanish Succession (Note 10). His contact with Prince Eugene of Savoy, on whom he modelled his own art collecting and patronage activities (Note 20), probably dates from this time. He returned to the Netherlands in 1728 as Portuguese Ambassador (Note 12) and remained here until he moved to Paris in the autumn of 1736, prior to becoming ambassador there in 1737. He also made a name for himself as a wit and an art collector and connoisseur (Note 14), with Mariette and Crozat